

Освітня складова політики ЗУНР

В статті досліджується національне відродження в освітній галузі в період існування ЗУНР. Автор намагається охарактеризувати освітню політику уряду ЗУНР та вплив на неї подій в Наддніпрянській Україні.

Ключові слова: національне відродження, освіта, освітня політика, народне учительство, шкільництво.

This paper examines the national revival in education during the period of ZUNR. The author tries to describe the educational policy of the government ZUNR and the influence of events in Dnieper Ukraine.

Keywords: national revival, education, educational policy, national Magisterium, schooling.

Двадцяте століття в житті українського народу – це період самостійницьких державно-національних злетів і спадів, в яких пошук нових

шляхів для остаточного здійснення побудови власного життя досяг найбільшого завзяття.

Перша світова війна 1914 – 1918 рр. привела до розпаду Австро - Угорської та Російської імперій. Новий післявоєнний порядок одним із основоположних принципів визнавав право нації на самовизначення. Версальська система визнала утворення й незалежність нових національних держав в Європі. За нелегкими роками війни, політичними маневрами і планами витворилася сприятлива можливість утворення національної держави і для українців.

Відомий український громадський діяч Андрій Чайковський вважав, що «... ніякий українець не повинен забирати з собою в могилу того, що знає, що він не пережив, а що може бути загальний інтерес, хоч би із малої закутини нашої землі, але має бути одна вимога: об'єктивність і совісність у представленні справи – лише така хроніка може бути вірною світливою всього, що тоді діялось, доброго чи злого»¹. Тому осмислення подій, явищ і процесів, які мали доленосне значення для розвитку української нації, її самоутвердження – це один пріоритетних напрямків наукових досліджень.

Національно-визвольний рух на західноукраїнських землях активізували, безумовно, Лютнева і Жовтнева революції в Росії, утворення Центральної Ради та проголошення Української Народної Республіки. З перших днів української національно-демократичної революції творча енергія свідомого українства спрямовувалася у руслі практичного творення нового життя. Провідні українські діячі освіти, науки, культури вважали за необхідне невідкладно домагатися реалізації природного права українського народу на національну освіту. Перший та Другий Всеукраїнські учительські з'їзди (у квітні та серпні 1917 року) визначали основні засади перетворень в системі освіти, засади, які лягли в основу офіційної концепції розбудови національної освіти в Україні.

В заяві делегації Центральної Ради Тимчасовому уряду і Виконавчому Комітетові Рад від 28 травня 1917 року містилася вимога перенести

визначену урядом українізацію початкової школи і на середню, і на вищу школу як щодо мови, так і щодо предметів викладання. В свідомості політично активної української людності вже давно утвердилося розуміння того, що укорінена протягом віків денаціоналізація українського народу, гальмує поступ нації на шляху державотворення, розвиток її духовних сил, перешкоджає консолідації українського суспільства. Український політичний провід в Австро-Угорщині рахувався з двома факторами: існування УНР, діячі якої були в приязних відносинах з династією Габсбургів з одного боку, з іншого – «галицькі українці знали, що фактичну владу у краю мала польсько-німецька верхівка, яка не допустить до реалізації державницьких змагань українців добровільно»².

Вирішальну роль у творенні модерної української нації в Галичині відіграла Листопадова 1918 року національно-демократична революція. Дослідження її найхарактерніших властивостей вимагає не лише теоретичного, але й практичного осмислення, що покликане переглянути суспільно-політичний рух на західноукраїнських землях. Пізнання та аналіз найважливіших етапів суспільного руху та активності населення Західної України покликані висвітлювати визначну національно-культурну роль Галичини у державотворчих процесах в українському суспільстві.

Національно-визвольні змагання на західноукраїнських землях призвели до виникнення Західно-Української Народної Республіки – незалежної демократичної держави в центрі Південно-Східної Європи. З перших днів існування ЗУНР, нова влада намагалась відкрити широкі можливості для розвитку національно-культурного життя, демократичних громадсько-політичних ініціатив. Більшість населення (і особливо інтелігенції) щиро сприйняла ідеї народної революції, найважливішою складовою якої був процес національного відродження.

Безперечно, що одним із найважливіших чинників національно-культурного відродження була освітня політика. Які ж проблеми стояли перед цією важливою сферою життєдіяльності суспільства?

Як відомо, проблемою української освіти в Західній Україні за часів австро-угорської адміністрації була малочисельність українських закладів освіти. Так на початку 1918 року в Галичині діяло всього 3 українські державні гімназії, декілька приватних, не було жодної української реальної гімназії, вчительської семінарії, ремісничої чи господарської школи³. Актуальною проблемою українського освітнього процесу виступала кадрова забезпеченість закладів освіти. Тому існуюча система шкільної та гімназійної освіти в першу чергу вимагала від уряду ЗУНР реформаторської демократизації та українізації.

Із проголошенням ЗУНР створилися умови для національного та освітньо-культурного самовираження українського населення. Ці обставини зумовлюють значне зростання національно-культурної свідомості українців. Важливо відзначити, що помітний вплив на пожвавлення українізаційних освітніх процесів у Західній Україні здійснювала освітня політика в Наддніпрянській Україні. Оцінюючи результати реформування освіти на національних засадах як Центральної Ради, так і послідуєчих режимів, слід відзначити, що українське національне і державне відродження, за визначенням відомого історика і громадського діяча Д.Дорошенка, наступило й «почало розвиватися так швидко, що далеко випередило нормальний процес розвитку української мови та її поширення серед усіх верств суспільства»⁴. Тож здійснюючи національне реформування освіти, влада повинна була враховувати всі обставини, щоб не створювати соціально-політичного напруження в суспільстві.

Показовим є той факт, що до початку нового навчального року в 1917 році в Україні відкрилося 53 українські середні школи, які існували на громадські або приватні кошти, що свідчило про свідоме ставлення значної частини українського суспільства до створення національної школи, про усвідомлення її ролі в національно-культурному, отже, й державному відродженні⁵.

Подібні процеси відбувалися і в Західній Україні. 29 грудня 1918 року в Коломиї відбувся з'їзд делегатів українського народного учительства повітів Коломийського, Снятинського, Городенківського, Товмацького, Надвірнянського, Печеніжинського, Косівського, Заліщицького і Яворівського. Перед розглядом порядку денного делегати ухвалили таку резолюцію: «Українське народне учительство зібране на з'їзді в Коломиї дня 29. грудня 1918. р. іменем цілого народного учительства краю жадає прилучення цілої Західно-Української Народної Республіки до Наддніпрянської України без всяких застережень»⁶. Порядок денний включав такі питання:

- 1.Справа рідної школи.
- 2.Станові відносини.
- 3.Шкільні підручники.

Після обговорення двох перших питань (третє перенесено на наступний з'їзд) було ухвалено резолюції, які були відображені в «Законі про шкільництво» (13 лютого 1919 р.).

Закликаючи об'єднати зусилля вчителів Галичини і Наддніпрянської України, видатний педагог Софія Русова стверджувала, що «лише культурна робота, використання серед широких мас населення гасел моральної свідомості і гуманізму, зможе перемогти ту страшну анархію, в котрій опинився український народ»⁷. Саме тому, чи не найважливішим завданням державних структур залишалося реформування існуючої системи освіти. Спочатку, спеціальним законом, у лютому було націоналізовано українські приватні гімназії у Чорткові, Яворові, Долині, Городенці, Рогатині та Копичинцях, а також учительські жіночі семінарії у Тернополі, Львові та Коломиї. Згідно із розпорядженням Державного секретаріату, передбачалось замінити обов'язкове вивчення польської та німецької мов на українську; публічні школи оголошувались державними, а вчителі – державними службовцями. В той же час особлива увага приділялася вивченню географії та історії України⁸.

Реформування системи освіти в Законі України підсумував з'їзд вчителів середніх шкіл, що відбувся 21-23 березня у Станіславові. В резолюції з'їзду зазначалося, що «школа має бути національною і має не тільки приготувати до студій на університеті, а до життя і праці. Вона має бути вільна від всяких односторонніх впливів держави, Церкви, політичних партій і суспільних клас...»⁹.

Проведення реформи народної освіти в Західній Україні стало можливим за активної участі і діяльності таких відомих діячів, як: Агенор Артимович, який був міністром освіти і релігії в уряді ЗУНР; Антін Крушельницький, який в 1919 році займав посаду міністра освіти УНР; Августин Домбровський – член виконкому народного учительства, а з червня 1919 року у Кам'янці-Подільському – голова комітету для реформи українського шкільництва при Міністерстві народної освіти України; Василь Витвицький – в 1918-1919 роках – комісар народного шкільництва на повіти Коломия, Снятин, Городенка та Печеніжин та багато інших представників української інтелігенції.

Започатковані реформи системи освіти докорінним чином змінили громадську позицію педагогів Західної України. Вже протягом 1919 року функціонувало 20 українських гімназій, 3 реальні школи та 7 учительських семінарій. Особлива увага Державного секретаріату освіти і віровизнання зверталася на забезпечення нормального функціонування навчальних закладів, охоплення молоді навчання в народних, середніх і фахових школах, полегшення матеріального становища педагогів.

Поряд із безумовними досягненнями української освіти, слід зазначити, що найбільшою проблемою освітніх процесів була коротко тривалість проведених реформ в силу політичної нестабільності і втрати завоювань Листопадової революції 1918 року. Однак кроки, які були зроблені в освітній сфері на західноукраїнських землях в період ЗУНР стали важливим надбанням на шляху національно-культурного розвитку української нації. Хоча ці масштабні плани національного реформування освіти не були

реалізовані повною мірою, реальним в історії цього періоду залишилось одне: розвиток освіти та всіх її рівнях відбувався на засадах надання їй українознавчого змісту, національних інтересів та відродження української духовності, а найбільшою заслугою стало усвідомлення українцями необхідності етнодержавотворення. Саме на цьому фундаменті й розвивалася ідея української державності, втілена в нових політичних умовах, а однією із найважливіших складових цієї ідеї і до сьогоднішніх часів залишається державна освітня політика.

Список використаних джерел та літератури

1. Чайковський А. Чорні рядки. Спогади комісара ЗУНР//Дзвін. – 1990. - №6.– С.43.
2. Яровий В.І. Історія західних і східних слов'ян у XX столітті. – К., 1996. – С.61.
3. Ступарик Б.М. Шкільництво Галичини (1772 – 1939 рр.) – Івано-Франківськ, 1994. – С.115.
4. Дорошенко Д. Історія України. 1917 – 1923 рр.. В 2-х т. – Т.2. Українська Гетьманська Держава 1918 року. – Ужгород, 1930. –С.339
5. Вільна українська школа. – 1917. – №2. – С.115.
6. З'їзд українського народного вчителства у Коломиї // Покутський вісник. – 1919. – 2 січня, ч.1.

7. Русова С. До культурного об'єднання з Галичиною // Республіка. – 1919. – 20 квітня, ч.67.
8. Литвин М., Наumenко К. Історія ЗУНР. – С.99.
9. Відозва до всіх українських організацій народного вчителств бувшої Зах(ідно)Укр(аїнської) Республіки // Покутський вісник. – 1919. – 12 січня, ч.3.